

Гордана Гасми¹

Оліа Зорић²

ЕВРОПСКИ СОЦИЈАЛНИ МОДЕЛ ИЗМЕЂУ ПРАВА И ПОЛИТИКЕ

– ДА ЛИ ЕУ ИМА СОЦИЈАЛНО ПРИЈАТЕЉСКО ЛИЦЕ? –

Сажетак

Фокус рада је анализа ојворених иишања евројској социјалној модела у смислу ојадајућеј уишцаја синдикаија током озбиљне финансијске кризе у целој Евроји. Збој тоја оново заслужује да буде размоирена иема друштивено одговорној иосиујања Евројске уније. Одав-но је најуишен истински циљ социјал-демократије да се уведе демократијски социјализам кроз иосијене реформе, да се сјави економија иод иолијичку конијролу и да се иде у сусреиј економским и социјалним иошребима велике већине иоуулације. Улоја социјалне иолијике у земљама чланицама ЕУ се удаљила од концевииа социјалне сијурности. Имајући ио у виду, гржава блајосјања је несјаала у Евројској унији. Гледајући кроз иризму иренуишних одговора на финансијску кризу у форми неолибералној модела евројске социјалне иолијике, чланак се бави иредностима синдикалној активизма и новим друштивеним иланирањем економској развоја у оквиру којеј ће друштивени иросијеришети биши илавни кришеријум умесии профииа.

Кључне речи: европски социјални модел, Европска унија, утицај синдиката, финансијска криза, економски развој, друштвени просперитет

„Ако слободно друштиво не може иомоћи мноима који су сиромашни, оно не може сјасиши ни малобројне који су бојати.“

Џон Ф. Кенеди

1. Увод

Увођење појма „европски социјални модел“ у политички вокабулар везује се за име бившег председника Комисије ЕУ Жака Делора, великог заговорника продубљивања интеграције у оквиру ЕУ у смеру

¹ Институт за упоредно право, СКАИН (gordana.gasmi@gmail.com).

² СКАИН

евро-федерализма и оца јединствене валуте, који је средином 90-их година њиме означио разлику између економског и социјалног система ЕУ и САД. Европски социјални модела означава све оно што је заједничко и опште у уређењу социјалних система европских држава, чланица ЕУ.

Економски изазов европског социјалног модела видљив је преваходно у чињеници да финансирање система зависи од продуктивности и привредног раста, у условима успореног економског напретка и промена на тржишту рада. Да ли Европска унија (ЕУ) има данас социјално пријатељско лице, имајући у виду веома дубоку актуелну финансијску и политичку кризу у којој се налазе не само државе чланице, већ и читав савремени свет? Претња колапсом Еврозоне такође сведочи у прилог томе.

На сцени савремене Европе одвија се акутна економска и политичка драма. Њено главно обележје је страховита и дуга траума изазвана финансијском кризом, почев од 2009. године, која је праћена низом нус појава. У земљама које су највише погођене економском кризом, становништво је суочено са великим рестрикцијама броја запослених, посебно у јавним службама, смањењем плата, пензија, синдикалним протестима и захтевима везаним за област социјалних права. Драконска политика штедње је гурнула становнике тих земаља у још гору ситуацију, водећи их у дубоку депресију, а многе и у безизлазну економску ситуацију. Резултат економске кризе су све озбиљнија социјална и политичка криза. Масовна незапосленост расте, а у Грчкој и Шпанији незапосленост младих је тренутно виша од 50 одсто. У Унији такви негативни процеси воде до све интензивнијих унутрашњих сукоба, како друштвених тако и политичких.

Суочени са вишеструким последицама кризе, традиционални раднички покрети делују веома збуњено и делимично парализовано. Социјалдемократија је у политичком и идеолошком расулу и конфузији, што указује на дубоку кризу у овим покретима. С једне стране, социјалдемократе су одиграле водећу улогу у жестоким нападима на синдикате и државу благостања у земљама у којима су на власти. С друге стране, социјалдемократе подржавају апеле који оштро осуђују политички курс који сада следи ЕУ. Синдикати су, такође, вишеструко погођени кризом и нису до сада били у стању да обуздају нападе на њих. Наравно, масовна незапосленост, слаби њихову моћ и преговарачки утицај у заштити социјалних права. Детаљно реструктуирање индустрије, приватизација јавних служби и повећано коришћење

сезонских радника, допринели су губитку дела утицаја синдикалних организација.

2. Актуелни процеси – нестанак државе благостања

Парализа политичке левице одражава се почев од 2011. године, када је огроман број младих људи протествовао у земљама као што су Шпанија, Грчка, Португал и Италија³. Протести су били инспирисани и оним што се дешавало на тргу Тахрир у Каиру, више него проблемима узрокованим од стране политичких партија или синдиката у својим матичним земљама. Због очигледне политизације било је немогуће да се изгради савез међу учесницима протеста или да се постигне јединство у усмеравању политичке борбе у правом смеру. Уместо тога, још увек велики делови синдикалне бирократије стагнирају у социјално-партнерској идеологији која више нема толики значај. Капиталистичке силе су се повукле из историјског компромиса између рада и капитала, насталог након Другог светског рата, те су прешли у офанзиву, са циљем да победе синдикалне покрете и истовремено уклањајући тиме најбоље делове државе благостања.

Циљ државе благостања је да путем регулативних и обликујућих мера јавне политике у привредном и друштвеном животу створи социјалну сигурност у складу са постојећим идеалима о правди и једнакости. Државу благостања карактеришу социјално-политички инструменти, који се могу поделити у две групе: први стуб чини систем социјалне сигурности, а други стуб чине индивидуална и колективна права запослених. Предуслов за финансијску одрживост државе благостања је привреда која добро функционише, која обезбеђује радна места и приходе државе. Посебно значајан конститутивни елеменат државе благостања је, поред економских елемената, и концепт социјалне правде⁴. Тај концепт је најбоље развијен у политичкој опцији социјалдемократије.

Док се на светској сцени одвија најдубља и најозбиљнија економска криза од депресије 1930-их, критика капитализма се ућутала у мањој или већој мери. Синдикати и раднички покрети више не представљају кредибилну алтернативу кризи, која генерише масовну неза-

³ У неким медијима у ЕУ је једно време фигурирала скраћеница за ове земље на енглеском: „PIGS – Portugal, Italia, Greece, Spain“, што у преводу значи: „свиње“, алудирајући на њихове тешке економске проблеме, који су угрозили Еврозону.

⁴ *Culture and Welfare State - Values and Social Policy in Comparative Perspective* (eds. W. van Oorschot, M. Opielka, B. Pfau-Effinger), Edward Elgar Publishing Limited, 2008, 61.

посленост, сиромаштво, патњу и беду у великим деловима европског континента. Синдикати не само да нису изнели макар део алтернативних предлога, већ су игнорисали опробане стратегије кроз које би бар демонстрирали шта су све у стању да учине. Такође, нису показали ни спремност да користе предности међународне организованости. Синдикати на европском нивоу су заострили своју реторику, али су оклевали када је у питању неопходна општа мобилизација у циљу одупирања политичким нападима којима су перманентно изложени, посебно у најразвијенијим тржишним привредама.

Поставља се питање како је могуће да је дошло до таквог слабљења политичког утицаја синдикалних покрета у делу света који је изнедрио форме најјачих и најмилитантнијих синдиката и радничких покрета у свету? Зашто опозиција и отпор нису били снажнији? Сведоци смо да се десио моментум када су социјално-демократске владе у Грчкој, Шпанији, Португалу биле поприште најозбиљнијих напада на синдикате и државу благостања, до те мере да су наишле на отпор бирача и фрустрираног становништва који су успели да их свргну са власти и замене их десничарским владама, које су још више верне правилима крупног капитала.

Постоји низ препрека да ЕУ, као наднационална организација, због многобројних политичко-идеолошких баријера спречава синдикате да испуњавају своју улогу у актуелној ситуацији. Најважнији друштвени догађаји који представљају изазов, али и претњу, су они у којима се у првом реду огледа лице новог социјалног концепта Европе: напади на јавне сервисе, пензије, плате, услови рада, као и јаке антидемократске тенденције. Стога је неопходно сагледати улогу социјалдемократије у Европи у светлу њеног историјског развоја.

3. Историјска улога политике – социјалдемократија у заштити права запослених

Многи тврде да је ера социјалдемократије завршена⁵. То не значи да политичке партије које себе називају социјалдемократским (или социјалистичким, како себе називају у јужној Европи) неће моћи да победе на изборима и формирају владе, самостално или са другим странкама. Улога социјалдемократије у друштвеним процесима на тлу Европе и света је историјски важна. Оригинални циљеви социјалне демократије, који се огледају у развијању демократског социјализма кроз

⁵ W. van Oorschot, M. Opielka, B. Pfau-Effinger, 56.

постепене реформе, стављање економије под политичку контролу и испуњавање економских и социјалних потреба велике већине становништва, занемарени су⁶.

Треба нагласити да су европске социјалдемократске странке усвојиле заједнички језик основних вредности: слобода, правда, једнакост и солидарност као базичне концепте. Међутим, промена у карактеру социјалдемократских партија је развијана током дугог времена, али данашње, све интензивније друштвене контрадикције помажу у откривању тога шта се крије испод танког вела политичке реторике. Улога социјалдемократије у свом златном добу била је да управља класним компромисом, не да заступа раднике против капитала, него да посредује између класа у оквиру уређене капиталистичке економије. Као резултат тога, странке (поготово када су биле на власти у дужем периоду) промениле су масовне организације радника у бирократске организације снажно интегрисане у државни апарат, са драматичним губицима у чланству. Где год је током неколико последњих година била социјалдемократија на власти у земљама ЕУ, њени лидери су били лојални целати спроводећи бруталне политике штедње, надгледајући масовне нападе на добробит државе и синдиката. Заузврат, то је, између осталог, довело до драматичног смањења подршке социјалдемократама, те уз пар изузетака, данас су једва заступљени у европским владама.

Заснована на компромисима, социјалдемократија је потонула у све дубљу политичку и идеолошку кризу власништва капитала, преузимајући одговорност за сопствену потребу да акумулира капитал, постепено се повлачећи из историјског компромиса начињеног 1980. године, када су социјалдемократске странке биле дубоко интегрисане у државни апарат. Социјалдемократске странке су на тај начин у великој мери допринеле дерегулацији, приватизацији и нападима на јавне добра последњих неколико деценија. То се управо догађало под етикетом „*ирећеи иуиџа*“, као у Великој Британији; *Die Neue Mitte*, како је названа у Немачкој под Герхардом Шредером; или чак под *Lepet* заставом Држава благостања („*народна држава*“) у Шведској. Када су социјал-демократске владе били су у већини крајем 1990-их, по први и једини пут у историји ЕУ, стабилан курс, без промена у неолибералним политикама ЕУ је одржан. То је навело једног коментатора у то време да закључи да: „*Није мнојо осџало од левице.*“⁷

⁶ *Ibid.*, 52.

⁷ „Европски семестар“, односно увођење веће финансијске дисциплине, што значи да ће националне владе држава чланица ЕУ сваке године морати да доставе своје

Политичко-идеолошки распад левице добро илуструју многе од бесмислених изјава које су дошле у освит финансијске кризе у односу на владине хитне мере. Многе социјалдемократе у Европи изјавиле су да су владино јемство према банкама и финансијским институцијама били доказ да је политика левице била назадна. Државна регулатива и кејнзијанизам су поново вратили част и достојанство, речено је. Чак је и Њусвик на насловној страни објавио, „Сви смо ми социјалисти сада.“⁸ Пензионисани, генерални секретар Европске конфедерације синдиката (ЕКС), Џон Монкс, рекао је следеће: „Широм Европе распоређени су демократе и социјалисти – Меркелова, Саркози, Гордон Браун...Ветар је у нашим једрима.“⁹

Међутим, постоји разлика између кејнзијанске политике социјалних реформи и очајничке владине интенције да спаси шпекуланте, финансијске институције, и можда сам капитализам. Другим речима, финансијска криза претворила се у кризу јавног дуга, а стимулативни пакети су замењени реакционарним и анти-социјалним политикама штедње, у којима се банке и финансијске институције чувају на рачун животног стандарда обичних људи.

Социјална демократија је, без изузетка, подржала неолиберални концепт и мере штедње у ЕУ. Социјал-демократске партије су у потпуности подржале оснивање јединственог тржишта у ЕУ, које у стварности представља систематски пројекат дерегулације, приватизације и подривање јавних служби и улоге синдиката. Социјалдемократске странке сада се суочавају са проблемима да је кејнзијанска стимулативна политика, у супротности са уговорима и прописима које су подржавали. Социјалдемократе су све више разапети између растућег социјалног бунта и оданости неолибералној Европској унији. Политичка криза утиче и на левичаре и на социјалдемократе. У земљама у којима су такве странке биле у коалиционим владама са социјалдемократима - Француска, Италија, Норвешка, Данска, последице су се кретале од негативних, до катастрофалних. У великој мери, мале странке левице

предлоге државног буџета и структурних промена Комисији ЕУ и Савету министара тј у Брисел за „одобрење“.

⁸ „Евро Плус Пакт“, споразум о дерегулацији и штедњи, тј. пакт који обухвата све земље евро-зоне и друге земље ЕУ које су одлучиле да се прикључе (Велика Британија, Чешка, Мађарска и Шведска су остали ван евро-зоне). Смањење радног времена, плата, као и пензија су део овог пакта.

⁹ Ново економско управљање, са шест нових закона, тј пакет који има за циљ да обезбеди правни основ за спровођење драматичних мера штедње, укључујући и правила за њихово спровођење.

биле су таоци неолибералне политике, укључујући подршку за приватизацију и ратну машинерију САД, као што су инвазија и окупација Авганистана.¹⁰ Странке левице нису биле критичари система ЕУ. То значи да у данашњој Европи тј. земљама ЕУ готово и не постоји политичка или друштвена сила са снагом и легитимитетом, која је у позицији да преузме водећу улогу у организовању и координацији друштвеног отпора против политике штедње и брзог раста јаза између прихода и богатства.

Једна од најдраматичнијих и опаснијих последица овог развоја, где су традиционалне радничке партије покретале различите степене неолибералне политике, је да је поверење у политичку левицу у европским земљама значајно ослабљено, а да су десничарски популизам и екстремизам дотакли дно. Странке које заступају ову политику су ушли у владе и парламенте у већини европских земаља, чланица ЕУ. Постоје индикације да ће политичко реструктурирање левице бити неопходно за раднички покрет, како би се отворила могућност да се пређе у офанзиву и успоставе шири, алтернативни друштвени пројекти у смеру социјалне правде. Према оценама неких аутора, савремена економија не може да се замисли без социјалних циљева¹¹, јер када би био уважен само економски критеријум, ток реформе друштва био би веома брз, али истовремено и изузетно суров, испољен у непримереном ширењу великих социјалних проблема. Због тога социјални разлози морају бити уважени, јер такав тренд даје савременим привредама хуману димензију¹².

4. Улога социјалне политике

У савременом добу постоје различите концепције и модели социјалне политике и њихове научне класификације. У пракси се посебно примењују:

- неолибералистички модел,
- држава благостања (социјално-демократски модел),
- комбиновани модели (или прагматична решења).

¹⁰ *Фискални њакџи*, који, према речима немачке владе Ангеле Меркел, треба да буде необорив, а који ће централизовати и даље демократизовати економску моћ ЕУ, преко (између осталог) увођења финансијских и других санкција против чланица које не испуњавају захтеве. Он представља међувладин споразум, а самим тим он формално није део институционалног оквира ЕУ.

¹¹ Д. Кочовић, *Социјална њолиџика*, ФПН, Београд 2007, 179.

¹² *Ibid.*

Семантичко значење социјалне политике је умеће управљања друштвом. Социјална политика је делатност државе и других актера усмерена на:

- Преовладавање социјалних ризика,
- Помоћ, подршку и укључивање сиромашних и социјално искључених становника,
- Уједначавање животних шанси грађана,
- Подизање нивоа општег благостања и социјалне сигурности.

Термин „социјална сигурност“ први пут је употребио Симон Боливар у свом говору одржаном у Ангостури и истакао да је: „најсавршенији онај систем владања који је у стању остварити добробит у највећем степену, који остварује највећу могућу социјалну сигурност и у највећој мери политичку стабилност. Преовладава мишљење да социјална политика треба да буде ограничена на проблематику социјалне сигурности и управљања социјалним службама. Социјална политика је у функцији ублажавања социјалних противуречности и очувања социјалног мира у грађанском друштву.“

Актуелни процеси у ЕУ указују на знатно скретање од оригиналне улоге социјалне политике. Наиме, примењује се отворени метод координације, који је установљен на Самиту ЕУ у Лисабону 2000. Као део Лисабонске агенде за подстицај одрживог раста и запошљавања у ЕУ. Ближи елементи овог концепта усклађивања националних економских политика чланица ЕУ су:

- Утврђивање смерница економске политике за Унију,
- Увођење квантитативних и квалитативних индикатора и стандарда, прилагођеним потребама различитих држава чланица и економских сектора,
- Превођење смерница ЕУ у националне и регионалне политике, постављањем специфичних задатака,
- Периодично праћење, евалуација и преглед.

Мастрихтске реформе из ‘93. године представљају до тада највећи институционални скок социјалне политике у ЕУ. Ипак овај социјално-политички пробој био је нарушен одбијањем Велике Британије да прихвати закључени Социјални Протокол уз Уговор о ЕУ из Мастрихта.¹³

¹³ Прихватило га је тадашњих једанаест од укупно дванаест држава чланица, 1993. године. Због одбијања Владе Британије да прихвати Социјални Протокол, у последњем тренутку је прихваћен тзв. „opt-out“ метод ступања на снагу овог Протокола.

Надлежности ЕУ институција су знатно проширене (радно право, социјално осигурање), проширено је подручје примене одлучивања квалификованом већином и створен је квази-корпоративистички поступак за укључење европских социјалних партнера.

Многи очекују да финансијска криза, са својим разорним последицама, означи „коначно збогом“ неолиберализму. Дуго се спекулисало економијом и хегемонијом слободних тржишних снага. Оваква политика је довела до драматичне и неправедне прерасподеле друштвеног богатства у обрнутом смеру од рада ка капиталу, из јавног у приватни сектор, а од сиромашних за богате. Систем је дискредитован, а засигурно и политичари сада схватају да систематска дерегулација, приватизација, и слободан проток капитала катастрофално делују на реализацију социјалних права запослених. „Казино економија“ мора бити заустављена. На Исланду су хиљаде радних места и читава национална привреда били претворени у казино коцкање, где се мала група шпекуланата обогатила о трошку становништва те земље. Такве ствари су недопустиве и зреле за контролу и регулацију.

Неолиберали и шпекуланци, који су снажно допринели изазивању кризе, остали су учвршћени на позицијама моћи и одлучивања, чак и када су предузете ванредне мере и сведени рачуни. Наравно, оно што је довело до кризе одражава односе моћи у друштву. Деререгулација тржишта, веће неједнакости у друштву и велике шпекулације су кључни фактори који су помогли стварање финансијске стагнације крајем 2008. године. Време је показало, међутим, да није било разлога за бригу да ће избити велики социјални немири, јер је народни револт против шпекулативне привреде у већини земаља чланица ЕУ изостао. Синдикати у неким земљама ЕУ су мобилисани, али заједничка европска борбена офанзива није се догодила. Тако су политичари могли да наставе свој неолиберални пројекат мењања Европе према сопственим економским и политичким интересима.

Поборници неолиберализма се одричу одговорности. Док су њихове необуздане шпекулације и огромна прерасподела богатства од дна до врха били окидач кризе, они сада говоре да је проблем у томе што су људи „живели изнад својих могућности.“ Мит који се још увек шири је и то да су пензије стварни узроци кризе. Посебно, друштвена елита и доминантни медији приказују као пример Грчку где су становници добијали економске привилегије без икакве стварне економске основе. Ово се користи као пропаганда како би се легитимисао распрострањени напад на државу благостања, док се интереси крупног капитала штите.

Европски синдикални институт (ЕТУИ)¹⁴ је брзо документовао да су ове оптужбе биле само митови са мало везе са стварношћу. На пример, продуктивност рада порасла је двоструко брже у Грчкој него у Немачкој од 1999. до 2009. Према статистичким подацима ОЕЦД¹⁵, који се наводе, у просеку Грци раде много више сати годишње (2.152) него Норвежани (1.422) или Немци (1.430). Док је за неколико професионалних група радника одређена ниска старосна граница за пензионисање, превремене пензије су толико ниске да је мало ко у стању да од њих живи. На пример, само тридесет или четрдесет од 20.000 возача аутобуса Атине је користило теоријску могућност одласка у превремену пензију у доби од педесет три године. Реална просечна старосна граница у Грчкој је 60.9 година за жене и 62,4 за мушкарце, што је више него у Немачкој, где се десничарски политичари играју са овим чињеницама ширећи митове. Ове лажи и даље доминирају у мас-медијима и политичком животу у ЕУ, а то је нешто што нам говори много о постојећим односима, моћи медија, сервилности према елити и политичкој и идеолошкој кризи левице.

5. Рестрикције плата, пензија и јавних служби у ЕУ

У неколико балтичких земаља ЕУ, Бугарској, Грчкој, Ирској, Португалу, Румунији, Шпанији, Мађарској, плате, услови рада и пензије су озбиљно ослабљени. Пензије су смањене 15-20 одсто у многим земљама, а плате у јавном сектору су смањене са 5 процената у Шпанији и преко 40 одсто у Балтику.

У Грчкој, број запослених у јавном сектору је већ смањен за више од 20 одсто. И још више је захтевано: у Шпанији је само свако од десет радних места у јавном сектору попуњено, једно од пет у Италији, а свако друго у Француској. У Немачкој је 10.000 радних места у јавном сектору су већ угашено, а у Великој Британији је одлучено да се смањи близу пола милиона радних места, што ће значити отприлике исти број радних места и у приватном сектору.

Порез на додату вредност (ПДВ) је драматично порастао у неколико земаља; социјална давања су срезана, посебно за незапослене и инвалиде; буџети су смањени; закони о раду је значајно измењен и ослабљен (нарочито у погледу заштите запослених); минималне плате

¹⁴ ETUC press release, „EU on a ‘Collision Course’ with Social Europe and the Autonomy of Collective Bargaining“, February 4, 2011, <http://etuc.org>.

¹⁵ Организација за економску сарадњу и развој.

су смањене; универзални програми заштите су претворени у програме имовинског стања (као што је у Британији са дечијим додатком).

У међувремену, порез на капитал је константан или чак смањен. Колективни уговори и радничка права изолована су од преговора са синдикатима и одређују се уредбама владе или као политичка одлука. Повећање конкурентности европских предузећа је постављено као главни циљ и сви друштвени интереси су подређени томе. Ово представља нову и драматичну ситуацију у Европи. Масовна политика штедње и напади на синдикате чине, друштвено и политички, смртоносно мешавину, а историјска искуства у Европи их чине посебно застрашујућим. Ако синдикати нису у стању да обуздају овај развој, суочићемо се са поразом од историјског значаја за раднички покрет у Европи, са огромним последицама по развој савремених друштава.

Мајкл Хадсон¹⁶, бивши економиста Волстрита и сада професор на Универзитету Мисури, напомиње да се одвија огромна борба против радника и њихових права: ЕУ користи банкарску кризу хипотека као прилику да казни владе земаља чланица и чак их доведе до банкрутства, уколико се не сложе да врате тј. снизе плате. Као да се примењује слоган: „Придружите нам се у борби против радника или ћемо у противном вас уништити“, као да говори Комисија ЕУ чланицама Уније. Отуда и нова врста економске централизације кроз деловање Европске централне банке (ЕЦБ). Постоји оперативна независност ЕЦБ од политичког утицаја националних влада¹⁷. Наиме с једне стране то јесте обележје демократије, али у процесу оштре финансијске кризе то поприма одлике нове финансијске олигархије.

6. Ка ауторитарној Европској унији?

Улога Европске уније је од кључног значаја за оно што се сада дешава у Европи. Поред демократског дефицита¹⁸ који је уграђен у институције ЕУ, формиране су и институције у ЕУ обликоване према захтевима неолиберализма. Овим институцијама доминирају интереси крупног капитала у изузетно великом степену. Све више и више политичке моћи се преноси на неизабране институције ЕУ у Бриселу. Једино изабрано тело Европске уније, Европски парламент, је без над-

¹⁶ М. Hudson, „A Financial Coup d’Etat“, *Counterpunch* October 1–3/2010, <http://counterpunch.org>

¹⁷ Г. Гасми, *Право и основи права ЕУ*, Универзитет Сингидунум, Београд 2013, 205 – 211.

¹⁸ *Ibid.*, 303 – 306.

лежности и маргинализован у многим процесима који се одвијају. ЕУ убрзано креће у правцу даљег смањивања демократизације са застрашујућим могућностима.

Кохезија међу чланицама се убрзано топи. Видимо све већу и отворенију поделу између неких кључних земаља, концентрисаних око Немачке и Француске, и са друге стране, периферију слабијих држава, нарочито на истоку и југу Европе. Земље које је криза највише погодила, попут Грчке, Ирске и Португалије, у мањој или већој мери се још увек налазе под управом појединих тела, далеко од демократског легитимитета: Европске централне банке, Међународног монетарног фонда и Европске Комисије. Унија индустријских послодаваца и Унија европских послодаваца конфедерације Европе (UNICE), затим европски Округли сто индустријалаца (ERT), поља су новог модела економског управљања ЕУ.

Недемократска економска политика, као и напади на синдикалне покрете, предузимају се како би се припремила основа за борбу против социјалне политике и оштра политика штедње. Политичке власти у најмање десет држава чланица ЕУ су већ спровеле смањење плата у јавном сектору, издвајањем колективних уговора без преговора са синдикатима, те озбиљност ситуације постаје све јаснија. На помолу је све ауторитарнија Европа без суштинске кохезије.

Може ли се овакав негативни тренд зауставити? Да ли је могуће спасити Европу од текућих масовних социјалних напада на добробит и права радника? Да ли је могуће мобилисање друштвених снага широм Европе у циљу измене односа моћи?

Потребно је пажљивије приступити изазовима са којима се суочава савремено друштво и успоставити чвршћу синдикалну баријеру на пољу друштвене борбе. Шта је то што синдикате одвраћа од правца јаког и координираног начина борбе у виду постављања минимума услова за успостављање државе благостања? Неопходно је сагледати и анализирати неке од важних спољних баријера, као и слабости унутар самог покрета.

Постоји растућа спознаја да сама ЕУ ствара низ препрека, не само за економски и друштвени развој у Европи, већ и за друштвене реформе.

Прва баријера је демократски дефицит¹⁹, који постоји од самог почетка, али је повећан у последњих неколико година. Званична

¹⁹ *Ibid.*, 303 – 306.

порука из ЕУ и влада својих држава чланица, уз подршку Европске конфедерације синдиката (ETUC) и других делова европских синдикалних покрета, је супротна. Они тврде да Лисабонски споразум из 2009. године представља важан корак ка повећању демократије и да изабрани Европски парламент има ауторитет распрострањен у бројним областима.

У супротном смеру, међутим, неке државе чланице нашле су се, у већој или мањој мери, под управом Европске централне банке и Европске комисије, уз подршку ММФ, очи у очи са финансијском кризом. Осим тога, Парламент ЕУ је маргинализован приликом усвајања процеса развоја нових пактова и споразума, као што је Пакт стабилности и сл. Коначно, Комисија ЕУ је добила нова овлашћења да наметну економске санкције земљама чланицама које не следе строге (и финансијске и политичке) критеријуме за економску стабилност. На тај начин се спречава несметано вршење власти демократски изабраним парламентима на националном нивоу и преносе овлашћења на именовану тј. бирократски установљену Комисију ЕУ. Све то додатно утиче на недемократски процес доношења одлука у Европи.

Друго, неолиберализам је конституисан као економски систем ЕУ кроз Лисабонски уговор о ЕУ и друге уговоре. Слобода кретања капитала и право на оснивање²⁰ су уклесани у камен, и сви други разлози су подређени том принципу. Слободна конкуренција је други основни принцип у конститутивним споразумима о ЕУ. У последњих неколико година ово се, такође, све више примењује на тржишту услуга, које се разликује од робног тржишта на начин на који се трговина услугама превасходно бави, тј. куповином и продајом мобилне радне снаге.

Већ одавно је у употреби изрека европске политичке левце да је социјализам забрањен одредбама Уговора о ЕУ. Са становишта стабилности, нове режимске санкције ограничавају структурни буџетски дефицит државама чланицама испод 0,5 одсто и државни дуг испод 60 одсто БДП-а, из чега можемо закључити да традиционални кејнзијанизам, или оно што можемо назвати традиционалном социјално-демократском економском политиком у послератни периоду, сада није дозвољен. Ово представља драматично смањивање демократије у земљама чланицама ЕУ и представља велики корак ка ауторитарнијем, неолибералном концепту ЕУ.

²⁰ Право на оснивање тј. „*right of establishment*“ трговачких друштава и вршење самосталних делатности личним радом (слобода кретања услуга).

Треће, процес доношења одлука у ЕУ чини да су ови принципи практично неповратни. Док све државе чланице имају неку институционалну заштиту за своје уставе, на пример тако што се захтева квалификована већина (или две трећине или три четвртине) за промену устава, у ЕУ мора постојати пуна сагласност (нпр. 100 процената, тј. двадесет осам држава чланица) за његове допуне или измене. То значи да могућност мењања било којег од уговора ЕУ у прогресивном правцу, кроз уобичајене политичке процесе, готово да не постоји. Једна десничарска влада у једној држави чланици може у значајном обиму спречити такве промене.

Четврто, постојање евра, тренутно у осамнаест од двадесет осам земаља чланица, ставља многе земље у економску лудачку кошуљу. Све док се привреда и продуктивност развија различито у државама чланицама у Еврозони, а не постоји заједнички буџет који утиче на смањење економских неједнакости, земље ће морати да воде сасвим различиту монетарну политику. Данас од тога највећу корист има Немачка, европска „економска локомотива,“ која својом стратегијом извоза проналази излаз из кризе. У међувремену, већина кризом уздрманих и презадужених земаља, као што Грчка, Ирска, Италија, Португал, Шпанија и Кипар су губитници. Ове земље немају домаћу валуту која девалвира и стога је њихов извоз јефтинеји, а увоз скупљи. Земље са вишом домаћом потрошњом и слабијом конкурентношћу су присиљене да изведу тзв. унутрашњу девалвацију, која има задатак да повећа конкурентност кроз смањење плата и смањивање јавне потрошње. Ово је свакако у складу са неолибералним пројектом ЕУ, али је поражавајуће у којој мери је економски и социјални развој тих земаља у рецесији.

Пето, недостатак правовремености у процесу доношења одлука између земаља чланица ЕУ представља препреку развоју националног и међународног окупљања синдикалних и социјалних покрета у борби против неолибералне и реакционарне политике. Иако је већина политика у оквиру ЕУ усвојена од институција ЕУ, она се спроводи на такав начин да се имплементира у различито време у различитим државама чланицама. Веома посебан законодавни процес у ЕУ представља додатне проблеме. Директиве ЕУ се не примењују у државама чланицама директно, Уместо тога, садржај директива мора да буде пренет у законе сваке државе чланице²¹. Поред тога, законодавство ЕУ написано је скоро непробојним бирократским језиком услед потребе да одрази разли-

²¹ Г. Гасми, 152.

чите националне интересе. Бројна различита тумачења ових прописа ЕУ у њиховој примени од стране националних влада земаља чланица и њихових политичара има широко распрострањене негативне ефекте.

7. Европски социјални модел – ЕУ правни аспекти

Повеља ЕЗ о основним социјалним правима радника усвојена је 1989. године у Стразбуру са циљем да се покаже да ЕЗ, данас ЕУ (почев од 1993) не води само рачуна о економском развоју, него и о социјалној компоненти и социјалним потребама. Циљ њеног усвајања је био да укаже да је социјални консензус један од најзначајнијих фактора економског развоја у ЕЗ и да је Унији стало до изграђивања хуманих и праведних односа међу људима.

Повељом су дефинисана основна социјална права запослених:

- Право на слободно кретање радника на подручју целе Заједнице

- Право на слободан избор занимања
- Право на бесплатно коришћење услуга берзи рада
- Право на правичну зараду
- Право на оптималне услове рада
- Право на флексибилне облике рада који нису изједначени са радом на одређено време
- Право на одморе и одсуства
- Право на социјалну заштиту
- Право на професионално оспособљавање
- Право на посебну заштиту младих радника, старијих радника, хендикепираних радника, мушкараца и жена.

Сврха социјалних и економских права права није да гарантују појединцу слободу од државе и насупротив држави, већ напротив – садрже позитивне обавезе, тј захтевају активно делање државе. Ова субјективна права представљају захтеве држави за прерасподелу друштвених добара и услуга. Док грађанска и политичка права захтевају умањење државне моћи, социјална права траже увећање државних ингеренција, јер без уплитања државе нема могућности да се заштите економски слабији слојеви становништва.

ЕУ је 17. децембра 2000. у Ници донела Повељу о основним правима човека, која је постала део важећег Уговора о ЕУ из Лисабо-

на²². Тиме ЕУ Повеља постаје део *Acquis-a Communautaire*²³. Повеља ЕУ о основним правима обухвата и социјална права, подељена је на следећи начин:

- Увод – реафирмација темељних принципа ЕУ
- Прво поглавље - достојанство
- Друго поглавље - слободе
- Треће поглавље - једнакост
- Четврто поглавље - солидарност
- Пето поглавље – грађанска права
- Шесто поглавље – приступ правди

Треће поглавље о једнакости обухвата следеће категорије основних права (чл. 20 – 26): једнакост пред законом, забрана дискриминације, поштовање различитости култура, једнакост мушкараца и жена, права деце, права старих, права лица са хендикепом.

Четврто поглавље се односи на солидарност (чл. 27 – 38) и обухвата:

- Право радника на информисање и консултовање
- Право на услуге при запошљавању
- Право на здраве и достојанствене услове рада
- Право на заштиту код неоправданог отказа
- Право на одмор
- Право на професионални живот
- Право на посебну заштиту деце, забрана рада деце
- Право на социјално осигурање и здравствену заштиту
- Право на заштиту животне средине и заштиту потрошача.

Сагласно одредбама чл. 3. Уговора о ЕУ, циљ Уније је унапређење мира, њених вредности и благостања њених народа. Унија нуди својим грађанима простор слободе, безбедности и правде, без унутрашњих граница. Унија успоставља унутрашње тржиште. Према одредбама наведеног примарног законодавства, ЕУ тежи одрживом развоју, који почива на уравнотеженом економском расту и стабилности цена,

²² *Ibid.*, 320-324.

²³ Уговор о ЕУ из Лисабона је ступио на снагу 1. децембра 2009. Тиме је и ЕУ Повеља о основним правима, као интегрални део Уговора о ЕУ, стекла правну обавезност и омогућила свим држављанима чланица ЕУ да се пред националним судовима позивају на њене одредбе.

високо конкурентној социјалној тржишној привреди, чији је циљ пуна запосленост и друштвени напредак, и висок ниво заштите квалитета животне средине. Такође, одредбе чл. 3. установљавају да се Унија бори против друштвене искључености и дискриминације и подстиче социјалну правду и заштиту, равноправност жена и мушкараца, солидарност између генерација и заштиту права детета. Такође, ЕУ унапређује економску, социјалну и територијалну кохезију и солидарност међу државама чланицама.

8. Закључак

Саопштења са састанка Групе 20 земаља у Торонту у јуну 2010. садрже добро познате, неолибералне предлоге за уклањање још више препрека за слободно кретање капитала, робе, услуга и радне снаге. Није било ништа од предлога који су у оптицају о потреби регулација финансијских тржишта, банака и финансијских институција. Губици су стога социјализовани, док су профити поново приватизовани.

Европска комисија, Европска централна банка (ЕЦБ) и Међународни монетарни фонд (ММФ), у даљем тексту: три друга (не) популарно названа „Тројка“, нису вратили кејнзијанску политику и регулисано финансирање. Уместо тога, они су користили кризу као изговор за даље промене друштва и задовољавање потреба крупног капитала. Тако ова тзв. Тројка сада прописује исту политику у Грчкој, Ирској, Португалу и Италији, које је ММФ претходно наметнула земљама у развоју и источно-европским земљама кроз тзв. програме структуралног прилагођавања, односно масовних приватизација. У Грчкој, на пример, железница, водоснабдевање у Атини и Солуну, комуналије, луке, аеродроми и преостало јавно власништво, као и национална телекомуникациона компанија су приватизовани. Расколи, приватизација и распрострањени напади на јавне службе су свакодневно на дневном реду у свакој од поменутих земаља. Ово је рецепт за економску депресију и социјалну кризу, јер су последице у огромној незапослености.

Овакви процеси су у супротности са прокламованим циљевима ЕУ. Стратешки правци у европским социјалним политикама обухватају следеће:

- Стратегија запошљавања (Стратегија развоја ЕУ до 2020),
- Политика старења и бриге о старима,
- Стратегија развоја здравства,

- Политика социјалне укључености
- Програми заштите породица са децом.

Евидентно је смањење чланства у синдикатима земаља чланица ЕУ. То се може објаснити следећим детерминантама, као што је редукована потреба за радничком солидарношћу, мање учешће мануелних радника у процесу производње, повећање броја високо стручних радника, глобализација, флексибилно радно време, и сл. *Exempli causa*, у Великој Британији је 1979. Године 59% запослених су били чланови синдиката, затим 1985, број је опао на 50% уз строге мере рецесије, а у новије време мање од 40% радника су чланови синдиката. У Француској је недавно евидентирано око 10% запослених у својству чланова синдиката, док у Шведској овај број износи око 85% запослених, у Данској око 75% и у Белгији око 53% запослених. Тиме се евидентно може тумачити опадање политиког и друштвеног утицаја синдиката у заштити наведених социјалних права запослених.

Критику политичке левике у односу на присутна решења финансијске кризе ЕУ кроз оштру политику штедње и ударе на плате и пензије, најбоље је изразио Алексис Ципрас²⁴, премијер Грчке од јануара 2015. „Постоји алтернативно решење за кризу. То је заштита европских друштава од шпекулација крупног капитала. То је еманципација реалне привреде од ограничења профита. То је излаз из монетаризма и ауторитативне фискалне политике. То је ново планирање развоја са друштвеним напретком као главним критеријумом. То је нови производни модел утемељен на достојанственом раду, на ширењу јавних добара и заштити околине.“

²⁴ А. Ципрас, „Срећни банкари и несрећна друштва“, <http://wordpress.com>, 11. 01. 2015.

Gordana Gasmi, PhD

Institute of Comparative Law, Belgrade

Olga Zorić

SKAIN

**THE EUROPEAN SOCIAL MODEL BETWEEN
LAW AND POLITICS
- DOES THE EU HAVE SOCIALLY FRIENDLY FACE?**

Summary

Paper is focused at the analysis of the open question of the European Social Model in the light of the decreased influence of trade unions in the current process of severe financial crisis in the whole Europe. Therefore the issue of socially friendly face of the EU gains its importance to be considered. The original goals of social democracy - to develop democratic socialism through gradual reforms, place the economy under political control, and meet the economic and social needs of the great majority of the population — were given up a long time ago. Furthermore, the role of the social policy in Member States of the EU has been modified far from the concept of social security. Therefore, the welfare state has disappeared in the EU. Through the prism of current answers to financial crisis in the form of neo-liberal model of European social policy, the paper is arguing for the advancement of trade unions' activism and for a new social planning of economic development with social prosperity being main criteria instead of profits.

Prevalent ideas of humane economy have been neglected in contemporary momentum of the EU. When it was celebrated only economic criteria, current society development could be very fast, but at the same time extremely destructive, manifested in inappropriate expansion of large-scale social problems, especially in long-term unemployment. Instead of humane economy, we are faced with so-called „casino economy“ in the EU. Massive attacks on wages, pensions and public services are underway in the EU, but fundamental social rights of workers are endangered in order to achieve better competitiveness of European companies and economies.

The direct result is also the lack of cohesion at the level of the EU. Division between rich and poor Member States is at stake, so the concept of the internal market is also hampered. Therefore, it is reasonable to pose

the question such as do we face with a kind of authoritarian EU, bearing in mind significant improvement of competences of the Commission and the European Central Bank. At the same time, there are several determinants that indicate the weakness of trade unions and serious political options for protection social rights, such as democratic deficit and specific legislative process in the EU, etc. Finally, the collision between proclaimed goals in the EU legal documents, such as the Lisbon Treaty of 2009, the EU Charter of Fundamental Rights and others on one side and the neoliberal solutions of financial crisis on the other side are analyzed. Conclusion is drawn that it is possible to enable alternate guidelines for crisis solution, such as the proposal of political left parties embodied in the words of Tsipras, Prime Minister of Greece, who pledged for general social prosperity based on dissent work and protection from the financial speculations.

Keywords: European Social Model, EU, influence of trade unions, financial crisis, economic development, social prosperity